

अशीही अंताक्षरी

अमोल गोखले – हैदराबाद

मराठी मंडळाने सार्वजनिक गणेशोत्सवाच्या कार्यक्रमात यंदा अंताक्षरी ठेवण्याचे ठरविले.

'कार्यक्रमापेक्षा चर्चेला जास्त महत्व' या मराठी बाण्यानुसार अंताक्षरी किती वेळाची असावी, किती टीम्स असाव्यात, नियम, पोटनियम इ. वर चर्चा रंगात आली. गाण्यांचे जाणकार या नात्याने गोपाळराव एक निवेदक म्हणून पक्के झाले. आणि दुसरी निवेदिका होती पल्लवी.

"भेंड्यांमध्ये गाण्यांचे शब्द थोडेफार चुकले तरी चालतील, पण सूर मात्र पक्का पाहिजे बरं का, नाहीतर पाच मार्क कट" गोपाळराव उद्गारले. त्यावर "अहो गोपाळराव, तुमची मुंबई सुटली तरी भेंडीबाजार सुटला नाही वाटतं? आता सगळे अंताक्षरी म्हणूनच ओळखतात, गाण्यांच्या भेंड्या असे कोणी म्हणत नाही!" असा ताशेरा आडवलपालकरांनी मारला. हिंदी शब्द वापरल्याने मराठीचं सौंदर्य खुलतं असं त्यांचं म्हणणं. त्यांच्या विरुद्ध गोपाळराव. मुंबईत अमराठी लोक घुसल्याची त्यांना फिकीर नसे. पण मराठीत इतर भाषातले, विशेषतः हिंदी शब्द घुसडण्याचा त्यांना तिटकारा होता.

"सुरात गायला पाहिजे ही कसली हो तुमची अट काका? माझे सगळेच मित्र मैत्रिणी डिस्क्वालिफाय होतील मग" पल्लवी उद्गारली. गोपाळरावांना नवी गाणी अजिबात माहिती नव्हती. अर्थातच पल्लवीला जुनी गाणी फारशी माहिती नव्हती. त्यामुळेच त्यांची जोडी बनविण्यात आली होती. फार चर्चेत अर्थ नाही हे जाणून गोपाळराव मनात म्हणाले 'एकदा कार्यक्रम सुरू होऊ दे, मग बघतो!.

"नमस्कार मंडळी" – गोपाळरावांनी कार्यक्रमाला सुरुवात केली. "हे पहा, आजची स्पर्धा शहाणे, दीडशहाणे आणि अतिशहाणे यांच्यात होणार आहे. पहिली टीम आहे शहाणे यांची. शहाणे, ओळख करून द्या बरं तुमची", यावर "मी प्रतिभा शहाणे" आणि "मी विकास शहाणे" ही वाक्यं जवळजवळ एकदमच म्हणली गेली. नवपरिणीत प्रतिभा – विकास आजकाल वेगळ्याच विश्वात असत. त्यांना प्रेक्षक वर्गाची फारशी फिकिर नव्हती. ते आपापसात हरवून गेले होते. आता पाळी दुसऱ्या टीमची होती. "मी भुजंगराव दीडशहाणा." मंडळाचे हे आजीव आणि माजीव (अर्थात माजलेले) सदस्य खणखणीत आवाजात म्हणाले, "आणि ह्या वत्सलाबाई दीडशहाण्या. अर्थात आमचं कुटुंब!". हास्याच्या गडगडाटात भुजंगराव म्हणाले. "अहो.. चारचौघात नांव कसलं घेता?" वत्सलाबाईंनी आपली नापसंती व्यक्त केली. आणि आता तिसऱ्या टीमची पाळी होती. "आम्ही अनु-दिनु अतिशहाणे" बहिणभावंडांची ती जोडी म्हणाली. शाळेत गाण्यात, नाचात सगळीकडे पुढे असायची दोगं. स्पर्धेत आपणच जिंकणार असल्याचं त्यांनी त्यांनी स्टेजवर येण्यापूर्वी आपल्या मित्रमंडळीत जाहीर करून टाकलं होतं.

"बरं, आता सुरुवात होतेय. प्रथम फेरी साध्या भेंड्यांची. गीत ज्या अक्षरावर संपेल त्या अक्षरावर पुढील टीमने गाणं म्हणायचं. हं ऐका.
वदनी कवळ घेता, नाम घ्या श्रीहरीचे,
सहज हवन होते नाम घेता फुकाचे,
जीवन करी जिवीत्वा अन्न हे पूर्ण ब्रह्म.."

"कट्, 'ह्र' ने शेवट झाला" पल्लवी ओरडली. एकतर या स्पर्धामध्ये निवेदकाने ओरडल्याशिवाय मजा येत नाही अशी तिची ठाम समजूत होती. दुसरे म्हणजे गोपाळरावांनी ज्या 'गाण्याने' अंताक्षरीची सुरुवात केली होती, त्यावर 'गोपाळराव, ही जेवणाची पंगत नाहिये वदनी कवळ म्हणायला, अंताक्षरी आहे ...' असा पब्लिकने आरडाओरडा सुरू केला होता. त्यामुळेही पल्लवीला आपला आवाज चढवावा लागला होता. शिवाय पुढच्या टीमवर 'ह्र' सारखे अवघड अक्षर लादण्यात तिला फारच आनंद होत होता.

पल्लवीचा क्यू घेऊन विकास 'म्ह' चं गाणं आठवत एकदम गायला लागला. गाणं होतं त्याने लहानपणी पाहिलेल्या एका सामान्य मराठी चित्रपटातलं.

"म्हणे लग्न केलं की बायको मिळते,
बायको मिळुनी आराम मिळतो..5

....

म्हणे लग्न केलं की..."

प्रेक्षकांनी टाळ्यांचा कडकडाट केला. तेवढ्यात प्रेक्षकातून आजी म्हणाल्या, "अरे बाळांनो, तुमच्यावर 'ह्र' आला होता, 'म्ह' नाही, कळलं का?" आजीच्या मराठीवर सॅटेलाइट टीव्ही जमान्याचे संस्कार न झाल्यामुळे ते अजून शाबूत होतं. पण गोपाळरावांनी उदार मनाने शहाणे टीमला १० मार्क बहाल केले. कारण काय तर विकास निदान सुरात तरी गायला होता!

कार्यक्रमाला पुढे नेत गोपाळराव म्हणाले, "तर मंडळी शेवटची ओळ होती, 'म्हणे लग्न केलं की'. तेव्हा पुढचं अक्षर आहे 'क'!"

'क' सारखे सोपे अक्षर आले तरी भुजंगराव गोंधळले. त्यांचं नेहमी असंच व्हायचं. जे अक्षर येईल ते सोडून बाकी अनेक अक्षरांनी सुरू होणारी गाणी त्यांना एकेक करत आठवत असत. त्यामुळे अक्षर आलं होतं 'क', पण गाणी आठवली ती 'म' आणि 'ह' ने सुरू होणारी. काय उपयोग? एकूण त्या गोंधळातून त्यांना बाहेरच पडता येईना. तेवढ्यात त्यांच्या शेजारच्याच खुर्चीवरून आवाज आला, "काल रातिला सपान पडलं, सपनात आला तुमी न् बाई मी गडबडले, अन् गालावरती खुणा बघूनि आई म्हणाली काय घडले, आता सांगु कशी, बोलु कशी ..."

वत्सलाबाई गात होत्या. भुजंगरावांचं आपल्या बायकोच्या बुद्धिमत्तेविषयी फारसं चांगलं मत नव्हतं. त्यामुळे त्यांना 'क' चं गाणं गाता येतंय का हे विचारण्याचं त्यांना सुचलंच नव्हतं. उलट जेव्हा गाण्याचा पुरुषाचा भाग म्हणायची सूचक खूण वत्सलाबाईंनी केली तेव्हा जरा गांगरत ते म्हणू लागले,

"अग सांग सदाशिव आला व्हता ...न ..ना ..ना...

...

रंगानं तू गोरी ग दिसतेस पोरी जवळ ये लाजू नको
येः, जवळ ये लाजू नको"

प्रेक्षकांतून पसंतीच्या टाळ्यांबरोबर शिट्याही आल्या. पण गोपाळरावांनी या 'दीड शहाण्या' टीमला पाचंच मार्क दिले. कारण भुजंगराव काही शब्द विसरले आणि वत्सलाबाई बरेचसे सूर विसरल्या (ते जास्त महत्वाचे) म्हणून.

'लाजू नको' तल्या 'को' वर भार देत गोपाळराव उद्गारले, "आता पुन्हा अक्षर आलंय 'क'!" त्यावर अनु-दिनुने क्षणाचीही उस्त घेता,
"काँटा लगा... ओ पिया, हायरे हाय, हायरे
बंगले के पिछे तेरी बेरीके नीचे, हायरे पिया
..काँटा लगाऽ"

हे सुरात व तालात (?) म्हणले. शब्दांचा गोंधळ व्हायची शक्यताच नव्हती. वडिलांनी नवीन सीडी प्लेअर घेऊन दिल्यापासून सीडीची पारायणं घरात होत होती. रीमिक्स च्या जमान्यातलं ते एक लोकप्रिय गाणं होतं. 'मराठी गाणी म्हणजे फारच बोअर बुवा' ..असंही त्यांचं एक मत होतं.

पहिल्या राऊंड नंतर गुण होते: शहाणे १०, दीडशहाणे ५ व अतिशहाणे १०. दुसऱ्या राऊंड चा ताबा आता पल्लवीने आपल्या हातात घेतला. 'निवेदकाने मुखडा गायला तर स्पर्धकांनी अंतरा गायचा, आणि त्याउलट अंतःस्थाचा क्लू असेल तर मुखडा गायचा', असं तिने समजावून सांगितलं.

"शहाणे, ऐका. 'दिवाना हुवा बादल, सावन की घटा छाई..' आणि इथे तिने सूचक विश्राम घेतला. त्यावर विकास आनंदाने ओरडला " हर सुबह किरन की लाली, है रंग तेरे गालोंका.." "राँग" पल्लवी ने हस्तक्षेप केला. "तू 'काश्मीरकी कली' मधल्या दुसऱ्या एका गाण्याचा अंतरा म्हणतोयस". बिचारा विकास फसला होता. खरं म्हणजे दोन राऊंड च्या मधल्या काळात विकास-प्रतिभा एकमेकांच्यात इतकी गढून गेली होती.. आणि त्यामुळे थोडीशी गाफीलही राहिली होती. पल्लवी ने विचारलं, "दीड शहाणे, अति शहाणे, तुम्ही कोणी बरोबर अंतरा म्हणू शकता?" परंतु दोन्ही टीम विकासने केलेल्या घोटाळ्यामुळे बुचकळ्यात पडल्या. शेवटी रिवाजाप्रमाणे प्रेक्षकांना विचारण्यात आलं. तेव्हा आजींनी हळुहळू कापऱ्या आवाजात म्हणलं, "जब तुमसे नज़र टकराई सनम, जज़्बातका इक तुफान उठा.." आणि अंतरा चक्र पूर्ण केला की त्यांनी. प्रेक्षकांनी आनंदाश्र्याने आजींकडे पाहिलं.

पल्लवी पुढच्या टीमला म्हणाली, "दीड शहाणे, ऐका. "पिते दूध डोळे मिटुनी जात मांजराची.." यावर भुजंगराव घोटाळले. गाणं सुरुवाती पासून म्हणलं गेलं नाही तर त्यांना काहीच उलगाडा होत नसे. वत्सलाबाईचं ही काही चाललं नाही. अति शहाण्या अनु-दिनु ला गाणं यायचा प्रश्नच नव्हता. गाणं पडलं मराठी! विकास-प्रतिभा शहाण्यांना आधीच्या पराभवाच दुःख सलत होतं. त्यामुळे त्या गाण्याचा सिनेमातला सीन डोळ्यांपुढे येऊनही त्यांना शब्द सुचले नव्हते. निवेदक आता प्रेक्षकांकडे वळले. पल्लवीने उडी मारून माइक आजींपुढे धरला. आजी तल्लीन होऊन टाळ्यांचा ताल देत म्हणू

लागल्या, "देहाची तिजोरी, भक्तीचाच ठेवा, उघड दार देवा आता, उघड दार देवा." प्रेक्षकांत टाळ्या व आरडाओरड्याला ऊत आला. 'वा: आजीबाई, बक्-अप!' आणि नंतर हळू आवाजात 'स्मरणशक्ती अजून शाबूत आहे' वगैरे प्रतिक्रिया ही आल्या. आजींनाही आता बरं वाटलं. कोणीतरी त्यांना ऑप्रिशिएट करतंय त्याचं. एरवी त्या सगळ्यांच्यात असूनही उपेक्षित, एकाकीच असल्यासारख्या त्या होत्या.

दुसऱ्या राऊंड नंतर गुण तेच: १०-५-१०. "आता तिसरी आणि शेवटची फेरी मजेदार आहे बरं का. गाण्याची ओळ संपताक्षणीच त्या ओळीतील तुमच्या चॉइस चा कोणताही एक शब्द उचलून तो शब्द असलेलं दुसरं कुठलंही गाणं म्हणायचं. त्याच शब्दाने गाण्याची सुरुवात व्हायला हवी असं नाही", गोपाळरावांनी समजावून सांगितलं.

गोपाळराव आणि पल्लवी एकाच सुरात गायला लागले,
"आइये बहारको हम बाँट ले,
ज़िंदगी के प्यार को हम बाँट ले -"
ही ओळ पूर्ण होत्येय ना होत्येय तोच प्रतिभा आणि तिच्या मागोमाग विकास गाऊ लागले,
"इन हवाओं में, इन फिज़ाओं में,
तुझ को मेरा प्यार पुकारे,
आजा आजा रे, तुझ को मेरा प्यार पुकारे होऽ"

या नंतर भुजंगरावांनी आपलं गाणं केव्हा गायला सुरुवात केली तेही विकास प्रतिभा शहाण्यांच्या लक्षात आलं नाही. ते आपले विजयी मुद्देने एकमेकांचे हात उंचावत,
"ओ ओ ओ ५ आ हा हा, ओ हो हो.."
असा गाण्याचा पुढचा भाग म्हणू लागले. गोपाळरावांनी डोळे जरा मोठे केले, तेव्हा कुठे शहाणे थांबले आणि दीडशहाण्यांचा आवाज ऐकू येऊ लागला. आधीच्या गाण्यातला 'हवा' शब्द घेत भुजंगरावांनी
"धुंद आज डोळे, हवा धुंद झाली,
गाली तुझ्या गं कशी लाज आली.."
म्हणायला सुरुवात केली होती. आपल्या स्वतःला गाणं आल्या मुळे गुण मिळणार याचा भुजंगरावांना मनापासून आनंद होत होता. नाही तर वत्सलाबाईंचे टोमणे पुढील महिनाभर त्यांना ऐकावे लागले असते.

आता अनु-दिनुची म्हणजेच अतिशहाण्यांची पाळी होती. भुजंगरावांनी मराठी गाणं गायला सुरुवात केली तेव्हाच अनु-दिनुची टरकली होती. 'आई बाबांच्या मराठी गाण्यांच्या कॅसेट्स आपण अधून मधून ऐकल्या असत्या तर आज फायदा झाला असता..' असे विचार त्यांच्या मनात येऊ लागले. त्यांच्या पटकन लक्षात आलं नाही की 'धुंद' हा शब्द वेगळ्या अर्थाने हिंदीतही आहे व तो शब्द असलेली गाणीही आहेत. पण मराठी गाणं आणि मराठी भाषेविषयी त्यांच्या मनात एक मेंटल ब्लॉक तयार झाला होता. अखेर व्हायचं तेच झालं आणि वेळेची बेल वाजली. सवयीने गोपाळरावांनी प्रेक्षकांकडे हात केला.

एव्हाना प्रेक्षकांच्या लक्षात आलं होतं की या बाबतीत आजीच काहीतरी करू शकतील. कारण बऱ्याच प्रेक्षकांना अजून कार्यक्रमावर लक्ष नीट केंद्रित करता आलं नव्हतं. काही जण आपल्या व्रात्य मुलांच्या बागडण्या कडे क्रोधितपणे आणि आलटून पालटून आयोजकांच्या कडे अपराधीपणे बघत होते. कार्यकर्ते चहाच्या व्यवस्थेत मग्न होते. तर बऱ्याच (निष्क्रीय) महिला "मराठी मंडळात आता पूर्वीची क्वालिटी राहिली नाही" अशी खंत आपापसात व्यक्त करण्यात आणि एकमेकांचे कपडे निखून पहाण्यात गर्क होत्या.

सगळ्यांच्या नजरा साहजिकपणे आजींकडे वळल्या. आजींनी कार्यक्रम मनापासून एन्जॉय केला होता. त्यांना आयतीच कंपनी मिळाली होती व निदान एक संध्याकाळ तरी मजेत गेली होती. यावेळी का कोण जाणे, पण आजी जरा घुटमळल्या. शेवटी त्यांची नातच म्हणाली, "आजी म्हण ना, चुकलं तरी चालेल. त्यात काय एवढं?"

तेव्हा आधीच्या गाण्यातला 'डोळे' शब्द घेत आजी कापऱ्या पण स्पष्ट आवाजात हळुहळू एकेक शब्द उच्चारत गाऊ लागल्या.

"सखे सोयरे डोळे पुसतील, कामी आपुल्या पुन्हा लागलील
उठतिल बसतील, हसुनी खिदळतील, मी जाता त्यांचे काय जाय?
जन पळभर म्हणतील हाय हाय"

काही क्षण सगळी कडे स्तब्धता पसरली. त्या शांततेचा भंग करीत गोपाळराव म्हणाले, "पल्लवी गुण जाहीर कर पाहू?" पल्लवी वाचू लागली:

शहाणे: २०

दीड शहाणे: १५

अती शहाणे: १०

हे ऐकून प्रतिभा-विकास एकमेकांना मिठी मारतच 'व्ही' ची खूण करत उभे राहिले. तेवढ्यात पल्लवी उद्गारली:

"..आणि.. आजीऽऽ: ४०! म्हणजेच आजी नंबर वन! श्री चिअर्स फॉर आजी, हिप हिप हुर्रे, हिप हिप हुर्रे, हिप हिप हुर्रे!!" प्रत्येक 'हुर्रे' ला प्रेक्षागार दणाणून जात होते.. पाणावलेले डोळे लपवत आजी उभ्या राहून मानवंदना स्वीकारत होत्या...

amolhina@rediffmail.com